

A magyar ápolónőképzés kezdetei

(1.)

A magyar orvostörténet-írás egyik áratlan területe az ápoló- és ápolónőképzés feldolgozása, amelyre csak az ült évtizedekben történt néhány kiemelt kérdés feltárását nehezíti, hogy a múlt században a hazai és külföldi ápolónőképzés sokféle kelet között folyt, valamint az, hogy az időkkel szemben támasztott igények orronként változtak. Szakképzettség-problémája csak a múlt század közepe jelentkezett, amikor az európai példák többségében a kormányzat által támogatott kórházépítési akciók kibontakoztak és az orvostudomány fejlődésével párhuzamban a gyógyító munka színtere a kórház lett.

Történeti előzmények

Az orvosi tevékenységet kiegészítő ápolás már a legkorábbi orvosi kezeletben is feltűnik, részben a *betegszobákban*, a XVI—XVII. századtól már a városi kórházakban folyt. Ez utóbbi intézmények a városi orvos vagy sebész utasítására, fizetett személynél alkalmazták, akiknek a kiképzés mellett a betegápolás tevékenységére felkészítése éppen az orvos vagy a kórház feladata volt. Valójában a szerzetesekkel együtt őket kell tekinteni a mai ápolók és ápolónők előfutárainak. Hasonló rend volt a korabeli *katonai kórházak*ban, ahol betegápolási feladatra idős rokkant katonákat alkalmaztak, akik a feladatra a katonai szabályok szerint felkészítettek fel. A korabeli szakmai kritika általában elítélően szólt a *polgári katonai* betegápolók tevékenységéről, mint a szerzetesek kórházi tevékenységét számították, akik a betegápolás mellett nemcsak hivatásuk tekintetében, hanem a rendi szabályok külön gondoskodtak — az orvosok és szakemberek irányában — a szakszerű kiképzés mellett. Hazánkban a XVII—XVIII. században az Irgalmas Rend és az Erzsébeti Rend jártak az élen a szakszerű ápoló-kiképzésben.

A magyar betegápolás ügyét kedvezően befolyásolta az a magyar királyi rendelet, amely 1786-ban a városi kórházak fenntartására és fejlesztésére külföldi tapasztalatot létesített, és a közalap, a kórházak felügyeletét az országos orvosra bízta. E királyi rendeletben is kötelezővé tette azt az

Az egykori nyíregyházi katonakórház az Arok u. 53. sz. alatt. Épült: 1891-ben. (Fényképezte: dr. Valent Mihály körzeti főorvos)

1738-ban született birodalmi rendelet, amely a *kór- és szegényházakkal* foglalkozott. E rendelet szerint a kórházak szakmai elöljárója az orvos vagy a sebész lett, el kellett különíteni a férfi és a női betegeket, ápolásukra fizetett polgári személyeket vagy szerzeteseket kellett fogadni, akiknek a betanításáról a kórház orvosának kellett gondoskodni. Az ápolási munkára jelentkezővel szemben annyit követeltek meg, hogy egészségesnek és tiszta erkölcsűnek kellett lennie. Nagyobb, városi kórházakban (pl. a pesti Rókusban, a budai Szent János Kórházban és az egyetemi kórházban) ekkor jelennek meg azok a *kórházi alkalmazottak*, akik csak betegápolással foglalkoztak, s felkészítésükről az illető kórház gondoskodott.

Katonai kórházak

Az előbb vázolt helyzet a XIX. század közepéig sem hazánkban, sem Európában más országokban lényegében nem változott, bár egyes helyeken (pl. a bécsi egyetemen) a polgári kórházakba beosztott szerzetes ápolókat és ápolónőket, a rendi kiképzés mellett, külön tanfolyamon is felkészítették a kórházi munkára, és tudásukról külön vizsgabizottság előtt kellett beszámolniuk. Az 1848/49-es magyar szabadságharc egészségügye a kórházi betegápolás kérdésében jóval megelőzte saját korát, mivel a honvédség tábori kórházi rendszerének kiépítésekor, a betegellátás érdekében mozgósította a társadalom öntevékeny erejét, igénybe vette a nők önkéntes munkáját is. Kossuth Lajos felhívására az *Önkéntes Nőegylet* belül

betegápolónői szakosztály alakult, melynek tagjai, bekapcsolódva a kórházi munkába, segítettek a betegápolásban is.

A honvédség 1849 tavaszán történt átszervezésekor a betegápolás kérdését is rendezték. A hagyományos gyakorlat szerint a betegápolást a katonai kórházakban rokkant katonákra, ide vezényelt sorállományú harcosokra bízták, de Flór Ferenc javaslatára *önkéntes nőket* is beosztottak. A gyakorlat rendszerré csak akkor vált, amikor Kossuth Lajos 1848. április 16-án a honvédség főápolónőjévé nevezte ki húgát, Kossuth Zsuzsannát (1817—1854), aki egyben az *Országos Kórházi Főápolónői Intézet* vezetője is lett. Feladatköre a kórházak szervezésének elősegítése, az ápolással kapcsolatos felszerelések biztosítása és a nők bevonása lett. Az 1849 tavaszán kiadott kórházi szolgálati és működési szabályzat már kimondta, hogy a kórházparancsnokok vegyék igénybe az önként jelentkező nők szolgálatát, osszák be őket kórházi betegápolásra, a kiképzésükről pedig szakorvos gondoskodik.

1849 tavaszán készült javaslat a kórházi ápolók és ápolónők *szakmai kiképzésére* is: Balassa János 1849. június 13-án javasolta Lumniczer Sándornak, a Honvédelmi Minisztérium egészségügyi osztálya főnökének, hogy indítsanak egy éves kórházi ápolói tanfolyamot, ahol a betegápolásra vezényelt férfiak és nők szakszerű felkészítésben részesüljenek. A részletes tantervet Gál Gusztáv törzsorvos 1849. július 26-án terjesztette Lumniczer Sándor elé. A tervezet szerint az elméleti tárgyak: a bonctan, a gyógytan, a hadi sebészet, a

gyógyszerismeret és az ápolástan; a fél-éves elméleti kiképzést egy 6–8 hónapos gyakorlati felkészítés követi, amelynek végén a jelöltek vizsgabizottság előtt számolnak be tudásukról, és elnyert oklevelükkel bármilyen kórházban tevékenykedhetnek volna. Sajnos, a tanfolyam megindítására a világháború fegyverletelése miatt már nem kerülhetett sor, Balassa—Gál elképzelése nem nyert európai nyilvánosságot.

Színrelép a Vöröskereszt

Az európai betegápoló-képzés *Florence Nightingale* Betegápolónői Intézetével kezdődik. Nightingale elsőként szervezte a földrészen ápolónői tanfolyamot; tankönyvei — Tanácsadó az egészség és betegápolásra, Zsebkönyv a betegápolónők részére — pedig a meginduló ápolónőképzés forrásai lettek. Az angol mintát és a Nightingale-féle ápolónőképzés eszméjét valójában *Henry Dunant* és a Vöröskereszt karolta fel és tette a *vöröskeresztes mozgalom* egyik céljává. Európai kereteket biztosított az ápolónőképzésnek, melynek irányítására és szakmai programjának kidolgozására a kor orvostudományának kiválóságait kérték fel. Így a magyar ápolónőképzésre jelentős hatást gyakorolt *Theodor Billroth: A betegápolás otthon és a kórházban* című tankönyve, amelyet 1882-ben magyarra is lefordítottak és hazai ápolónőképzésünk alapvető munkája lett.

(Folytatjuk)

Dr. Kapronczay Károly

A magyar ápolónőképzés első formái

A szervezett ápolónőképzés elindításával hazánkban elsőnek a *Magyar Országos Segélyező Nőegylet* (1879) foglalkozott, amely szervezet 1880-ban a nővérképzés és a beteg-ápolónői kar rendtartásának kidolgozásával a Nőegylet egészségügyi tanácsosait: Korányi Frigyes, neves orvosprofesszort és Fleischhacker Viktort kérték fel. Elképzeléseik megvalósítója végül a *Magyar Vöröskereszt* szervezete lett, amelyhez 1881. május 16-án a Magyar Országos Segélyező Nőegylet is csatlakozott. A Vöröskereszten belül az Egészségügyi Bizottság (Elnöke Korányi Frigyes, titkára Lumniczer Sándor professzor volt) irányította az ápolónőképzést: a végleges tanterv és gyakorlati kiképzés kidolgozásának irányításával Elischer Gyula egyetemi magántanárt bízta meg.

A képzés két szinten: a féléves *hivatásos* és a hethetes *önkéntes* ápolónőképző tanfolyamokkal indult meg, amelyben a hivatásosok egy esztendő gyakorlat után vizsgabizottság előtt tettek bizonyosságot tudásukról, oklevelüket bárhol elfogadták. (Ezeket a Vöröskereszt általában megtartotta állományában, csak kivételes esetekben engedte át állami kórháznak.) Az egészségügyi hatóságokkal történt megállapodás értelmében a félévenként induló 20–20 fős tanfolyami csoportokban 5–6 helyet biztosítottak a *szerves ápolónőknek* is. A vizsgabizottságban képviseltette magát a Belügyminisztérium egészségügyi osztálya is.

A hivatásos képzés — a budapesti Erzsébet Vöröskeresztes kórház felépítéséig (1885) — Budapesten, Pozsonyban, Kassán és Kolozsvárott indult meg, míg az önkéntesek tanfolyamait a helyi vöröskeresztes egyletek szervezték. Ez utóbbiakra nem tartott állandóan igényt a Vöröskereszt, csak háborúk és természeti katasztrófák esetén mozgósították őket,

de képesítésükkel bármely egészségügyi intézménynél elhelyezkedhettek. 1885 után a hivatásos képzés a budapesti — az Erzsébet Vöröskeresztes kórházon belül működő — *Betegápolónői Intézetbe* helyeződött át, s a kórházban tölthették gyakorlati évüket is. Ezen csak 1899-ben történt változás, amikor Kolozsvárott megnyitották a második hazai Vöröskeresztes Kórházat és Betegápolónői Intézetet, s ismét két helyen lehetett képzést szerezni.

A hivatásosok tanfolyamán anatómiát, belgyógyászatot, sebészetet és ápolástant tanítottak, kötelező tankönyvnek Billroth már említett munkáját, Nightingale Ápolástanát tanították, de az előadók saját munkáikból is ajánlottak kötelező tananyagot. Az önkéntes tanfolyamok rövidített formában a hivatásos képzés tananyagát használták, előadók a fiók-egyesületek munkatársai voltak.

A vázolt forma lett a szervezett magyar ápolónőképzés kiindulópontja és a századfordulójig közel félezer hivatásos és kétannyi önkéntes nővert adott a magyar egészségügynek. Főleg a hivatásos képzés iránt nőtt meg az érdeklődés, viszont a tanfolyam korlátozott létszáma miatt nem tudták a kórházi igényeket teljesíteni. Éppen ezért 1899-ben reformot hajtottak végre a képzésben, bizonyos módosítások történtek a tananyag bővítése érdekében, és ekkor nyílt meg a már említett kolozsvári intézet is.

A kor kórházi igényeihez igazodó ápolónők megjelenése a századfordulón több jogi és oktatási kérdést vetett fel hazánkban. A Vöröskereszt a hivatásos nővéreket igyekezett megtartani saját állományában, *tíz évi szolgálat után nyugdíjat* is biztosított számukra! Ilyen felkészültségű ápolónőkre az állami kórházak is igényt tartottak, viszont ott nem részesültek nyugdíjban, így ez a terület nem vált számukra vonzóvá. Ellenben az ezen

Épül az új főporta (1990 nyarán) kórházunkban

a területen működő — képesített vagy képzés nélkül működő — ápolónők érdekvédelmi akciókat szerveztek az azonos elbírálás érdekében: az állami kórháziügyön belül a képzés állami felügyelet alá vonását szorgalmazták. Ez utóbbira volt már példa, hiszen 1903-ban Franciaországban, 1906-ban Németországban és 1907-ben Angliában államosították a nővérképzést. Ezekben az országokban két éves elméleti és gyakorlati kiképzés után kaptak a jelöltek oklevelet, 10 évi szolgálat után nyugdíjat.

A hazai egészségügyben erre a századfordulón nem nyílt lehetőség, de az érdekvédelmi mozgalomból nőtt ki 1906-ban a *Magyarországi Betegellátók és Ápolónők Országos Egyesülete*, amely az érdekvédelem mellett

a vöröskeresztes képzéssel azonos ápolónőképző tanfolyamokat indított, általában munkaviszonyban álló ápolói személyzet kiképzésével foglalkozott. Meg kell jegyezni, hogy két képző szervezet nem állt ellenséges viszonyban, sőt az utóbbi tantesületét a Vöröskereszt biztosította.

Az első világháború kitérését megelőző években az Országos Közegészségügyi Tanács vizsgálatot indított és felméréseket készített a haza ápolónőképzés megreformálására amelyre 1913-ban javaslatot tett; belügyminisztériumnak, de megvalósítására már az első világháború éveiben nem kerülhet sor. Ezekben az években csak annyi történt, hogy nővérték a képző intézmények tanfolyamainak számát, létszámát és kihelyezett tanfolyamokkal igyekeztek szakképzett ápolónők számát növelni. A részleges, nem végleges rendezésre 1920 után történt intézkedés amikor az összes ápolónőképző intézmény (az előbbieket kiegészülve a felekezeti képző tanfolyamokkal) egységesen elfogadta az *Országos Közegészségügyi Intézet* Állami Ápoló-és Védőnőképző Intézetének tantervét, az egyetemi városokban — négy helyen — ilyen állami képzőintézetet szerveztek, s a képzési időt egységesen három évben határozták meg, s az 1920-as évek végétől megindultak a speciális (anya-, csecsemő- és szociális gondozónő) képző tanfolyamok is.